

Kuud Jessen

IV.

KNUD JESSEN

29. november 1884–14. april 1971.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 2. februar 1973.

Af **J. Troels-Smith.**

Den 14. april 1971 døde KNUD JESSEN.

Få har vel beskæftiget sig så indgående med skovens træer og deres indvandringshistorie i Danmark som Knud Jessen. Det kan derfor være nærliggende og fristende at karakterisere ham i Egens – *Quercus robur's* lignelse.

Egens vækst er høj og groft skåret. I det tidlige forår, når de friske, unge, krøllede blade folder sig ud, lyser de gyldent rødt mod den blå himmel. Om efteråret bliver bladenes overflade sølvgrå. Selv på det unge træ er barken grov og sprukken på en karakteristisk måde. Det tager tid for Egen at etablere sig. Agernet er fyldt med megen næring, har en bunden kraft, der gør, at det kan spire under vanskelige kår. Det sikrer sig først med en pælerod; det tager tid, men derefter skyder den unge Eg hastigt til vejrs med lange skud, ikke blot om foråret, men også senere ved Sct. Hans tid og undertiden også sidst på sommeren. Ofte udvikles disse skud, der stritter ud til siderne, til store, næsten stammeagtige grene. Men bliver træet gammelt og får lys og luft – og Egen er det længstlevende træ i Danmark – så vil et væld af mindre grene efterhånden medføre, at kronen hvælver sig til en lysåben helhed, der gavmildt giver lys og plads for en frodig opvækst. Det voksne træ giver megen frugt i form af agern, og veddet er hårdt og næsten uforgængeligt.

I skovens historie efterfølger Egen de kortlevende pionerer: Bævreasp, Birk, Fyr, Ene og Hassel, der bereder jordbunden. Det er Egen, der udbygger og befæster skovens herredømme. Den bevarer sin plads i skoven, også efter at klimaxtræet Lind med den store skyggende krone har bredt sig og overtaget rollen som det dominerende skovtræ.

Knud Jessen blev født på Frederiksberg den 29. november 1884. Hans far P. Jessen tilhørte en anset sønderjydske bondeslægt, men efter et ophold på Askov vakte hans lyst til at studere. Han blev dyrlæge og senere konsulent i »Det kongelige Landhusholdnings-selskab«. Han døde 39 år gammel, året efter sønnens fødsel, og blev begravet i Ryslinge. Moderen Henriette Amalie Povlsen var datter af lærer og kantor i Randers Hans Christian Henrik Povlsen. Hun havde 4 søskende, og der kan være grund til at nævne to: Karl Povlsen, der blev valgmenighedspræst i Ryslinge, og Harald Alfred Povlsen, der først var lærer ved Lyngby Landboskole og senere højskoleforstander i Ryslinge. 4 år efter faderens død giftede moderen sig med gårdejer i Trustrup syd for Randers Niels Petersen, og på dennes gård ved roden af det frodige Djursland nær Gudenaen voksede sønnen op.

Knud Jessen var altså gennem sin slægt fast forankret i et levende og frodigt højskolemilieu med rod i landbrug. Han stod med begge ben på muld og kunne – med et glimt i øjet – minde om, at dansken i 5.000 år havde været ynder af byggrynsvandgrød. Som professor i botanik var han i reglen mild og overbærende, men vé den, der ikke kendte forskel på de danske kornsorter!

Efter at være blevet student fra Lang og Hjorts kursus som 21-årig, begyndte han det botaniske studium ved Københavns universitet, hvor Warming for ham blev den inspirerende lærer, der åbnede hans øjne for vegetationshistoriens spændende forskningsområde. Sin eksamen fik han 6 år senere som 27-årig i 1911. En kort periode var han assistent hos Warming, beskæftiget ved bearbejdelsen og udgivelsen af værket: »The structure and biology of arctic flowering Plants«; men i 1914 forlod Hartz sin stilling som »plante-palæontolog« ved »Danmarks Geologiske Undersøgelse«, og Knud Jessen kom til at afløse ham, først som assistent og siden 1917 som afdelingsgeolog. – I 1931, ved Ostenfelds pludselige død, overtog han som kaldet professoratet i botanik ved Københavns Universitet og blev samtidig direktør for Botanisk Have og Botanisk Museum: »Summus botanicus«. I 1955 tog han sin afsked som 71-årig. Hans otium blev langt og virksomt.

Året efter sin eksamen blev han i 1912 gift med kommunelærerinde Ingrid Holm, datter af folketingsmand cand. theol. Harald Holm og hustru Gudrun, født Høgsbro. I ægteskabet er der 4 børn.

I 1929 blev Knud Jessen indvalgt her i Selskabet, i 1937 i Carlsbergfondets direktion (til udgangen af 1959). Iøvrigt var hans tillidshverv og æresbevisninger legio – og med rette!

Knud Jessens livsværk er så stort og alsidigt, at en skildring nødvendigvis må koncentreres omkring nogle få, væsentlige sider. Jeg har valgt følgende gruppering: Udforskningen af fortidens *korn og ugræs*, de postglaciale vegetationshistoriske undersøgelser og herunder hans fastlæggelse af de pollenanalytiske *zonegrænser*, de mange *dateringer* af arkæologiske og zoologiske fund, studierne over *interglaciertidernes flora i Danmark*, vegetationshistoriske studier i *Irland* og til sidst det, der var det faste grundlag for hele hans virke, det hvormed han begyndte, og det hvormed han sluttede sin forskning: *De botaniske studier*.

I 1917 udsatte Videnskabernes Selskab for det Classenske Legat prisopgaven: »Vore Ukrudtsplanter, særlig Agerukrudtets Indvandringshistorie, ønskes oplyst, navnlig ved Hjælp af palæontologiske og historiske Data, samt ved Studiet af disse Planters Vandringsmaader, Vandringsveje, nuværende Udbredelse og deres Forekomstmaade«. – I 1919 indkom to besvarelser, der begge belønnedes med prisen. Den ene prisvinder var Jens Lind, der havde lagt hovedvægten på den litterær-historiske og biologiske side af opgaven, den anden var Knud Jessen, der særligt havde anvendt det arkæologisk-palæobotaniske materiale. De to afhandlinger, der således supplerede hinanden, blev samarbejdet og udkom 1922–23 under titlen: »Det danske Markukrudts Historie« i Selskabets skrifter. En bog på ca. 500 store sider. Skriftet fremtræder som et helstøbt værk, men det er dog let at skelne Knud Jessens indsats: Størstedelen af de indledende kapitler og hele det omfattende arkæologiske og palæobotaniske stof.

Bogen er et hovedværk, en næsten udtømmelig guldgrube af viden og lærdom. Værkets forudsætninger er, som forfatterne skriver i forordet: »Den botaniske Takt, som skyldes mange Aars Færden i Naturen under Studium af Planternes Liv.« Det er beklageligt, at dette på sit felt enestående værk ikke er fremkommet på et hovedsprog.

Ukrudt eller ugræs er som bekendt de planter, hvis livskrav ligger så tæt op ad de dyrkede planters, at de til landmandens besvær og ærgrelse let kan ødelægge de livsvigtige afgrøder. Land-

mandens kamp mod ugræs har varet lige siden korndyrkningen begyndte. Var Knud Jessen således begyndt med medaljens bagside, var det rimeligt, at han også studerede forsiden.

Schweizeren Osvald Heer var formentlig den første, der studerede og bestemte oldtidskorn. I 1865 fremlagde han sine klassiske undersøgelser af planteresterne i de schweiziske pælebygninger. Der skulle gå 30 år, før studiet af forhistorisk korn atter blev taget op – denne gang i Danmark. Det skyldtes en skolelærer, Frode Kristensen i Tørring, der i 1894 fandt aftryk af korn i lerkarskår fra bronzealderen. Sarauw, der dengang var knyttet til Nationalmuseet som botaniker, gik i lag med at eftersøge kornaftryk i danske lerkarskår fra oldtiden. Da han forlod Nationalmuseet, overtog Knud Jessen hans efterladte, upublicerede materiale. Det blev for ham en stor inspiration, og i resten af sit liv vendte Knud Jessen stadig tilbage til dette emne. I talrige afhandlinger, og ikke mindst i forbindelse med andres publikationer, har han meddelt resultaterne af sine undersøgelser.

Han har undersøgt kornfund fra næsten alle perioder f.eks. fra yngre stenalder (Bundsø), jernalder (Ginderup), vikingetid (Aggersborg), og sammen med Hans Helbæk har han udgivet en monografi i »Cereals in Great Britain and Ireland in Prehistoric and Early Historic Times« i Selskabets skrifter i 1944. I 1951 gav han en sammenfattende fremstilling af sine studier i det arkæologiske tidsskrift »Viking«: »Oldtidens Korndyrkning i Danmark«.

Knud Jessen fik til sin store sorg aldrig skrevet en monografi om korndyrkning i Danmark på grundlag af Sarauws og sine egne studier. Hans arbejde med oldtidskorn er blevet videreført af konservator Hans Helbæk, der i Knud Jessen havde en faderlig ven og inspirationskilde. På grundlag af, og med selvstændig videreførelse af, den tradition for kornbestemmelse, som Sarauw og særlig Knud Jessen skabte, har Helbæk foretaget størstedelen af de grundlæggende undersøgelser af kornfund fra de ældste agerbrugsfund, der i de sidste 20 år er fremkommet ved udgravninger i den nære Orient. Men den samlede publikation af de mange danske kornbestemmelser venter stadig på at blive skrevet.

Da Knud Jessen i 1914 blev ansat på »Danmarks Geologiske Undersøgelse«, var der ingen til at oplære ham i mosegeologi. Men den daværende direktør, Victor Madsen sørgede for, at han

kom til udlandet og fik de bedste læremestre. I Sverige Gunnar Andersson, den kritiske plantebestemmer, og Lagerheim, der lærte ham at kende pollen (blomsterstøv) og ikke mindst var bekendtskabet med den jævndrende Lennart von Post af stor og varig betydning. Det var von Post, der grundlagde den pollenstatistiske metode, der er blevet vegetationshistoriens vigtigste redskab, og hvis muligheder med henblik på forfinelse og anvendelighed endnu langt fra er udtømt. Geologi, særlig kvartærgeologi, lærte han under kyndig vejledning af statsgeolog Milthers. Det var således veludrustet, at Knud Jessen gav sig i kast med sine kvartærgeologiske og vegetationshistoriske studier.

Seks år efter ansættelsen ved »Danmarks Geologiske Undersøgelse«, i 1920, udkom hans disputats »Moseundersøgelser i det nordøstlige Sjælland«, på over 200 sider. Heri sammenfattes resultaterne af en lang række selvstændige undersøgelser under inddragelse af alt tilgængeligt materiale, saavel tidligere publiceret som upubliceret, således at der kunne gives en sammenfattende oversigt over følgende forhold: 1) Træers, buskes og blomsterplanters indvandringshistorie, 2) Mosernes lagfølger og deres vidnesbyrd om klimaændringer, 3) Littorinahavets aflejringer dateret i forhold til vegetationshistorien, og 4) datering af de arkæologiske perioder. Hele undersøgelsens resultat blev koncentreret i et skema, som gennem de forløbne år kun har måttet undergå mindre ændringer.

Pollenanalyser indgik kun i mindre grad i disputatsen, men i de kommende år udbygger Knud Jessen denne metode til et vigtigt dateringsmiddel. I 1935 har han gennemført en lang række pollenanalytiske undersøgelser, og materialet tillader nu en sammenfatning af den danske vegetationshistorie i 9 pollenzoner. De tre første omfatter senglacialtiden, af hvilke den mellemste (zone II) udgøres af den varmere Allerødperiode, der i aflejringerne i reglen giver sig til kende som et gytjelag, over- og underlejret af ler eller lergytje (ældre og yngre Dryastid). Inddelingsprincippet her og til den følgende periode (IV præboreal) er sedimentskifter. Dernæst følger zonerne IV–VII, hvor buske og træers indvandringsfølge er grundlaget for perioderne. Grænsen mellem atlantisk og subboreal tid (zone VII–VIII) sættes, hvor egeskoven, særlig Linden, går stærkt tilbage. Endelig sættes grænsen mellem subboreal- og subatlantisk tid (VIII–IX), hvor Bøgen begynder at brede sig, og

mostørv dannes, altså på grundlag af indvandring og en klimatisk ændring. Det fremgår at inddelingsgrundlaget er overmåde heterogent, men selve inddelingen er særdeles praktisk og brugelig. Knud Jessens zoneinddeling anvendes den dag i dag, med små ændringer, over størstedelen af Mellem- og Nordeuropa – trods pollenanalysens enorme udvikling i de forløbne ca. 40 år.

Under forudsætning af at pollenzonegrænserne i store træk var samtidige inden for det danske område, ville man gennem mosefundne oldsager, hørende til forskellige kulturer, kunne få dateret de vegetationshistoriske perioder i forhold til oldtidskulturerne. Og omvendt hvis dette lykkedes, ville man kunne datere mosefundne oldsager i forhold til vegetationshistorien (pollenzonerne) og dermed placere hidtil ukendte typer i deres kulturhistoriske sammenhæng. I løbet af 10–15 år lykkedes det Knud Jessen at få placeret størstedelen af de arkæologiske perioder i forhold til pollenzonerne: Mullerupkulturen (1935), Ertebøllekulturen (1937), yngre stenalder (1938 og 1939), bronzealder (1935), jernalder (1935 og 1937), vikingetid, Trelleborg (1948). Herved kunne han bl. a. vise, at plovdele, fundet i en mose ved Vebbestrup, var samtidige med romersk jernalder.

På tilsvarende vis kunne også mosefundne knogler, vidnesbyrd om den fortidige fauna, dateres i forhold til pollenzonerne. Her skal kun nævnes en enkelt afhandling, som Knud Jessen skrev i 1929, om den brune bjørns tidligere forekomst i Danmark. Her bringes ikke blot en række pollenanalytiske dateringer af bjørnekogler, men emnet bliver også belyst ved tolkning af stednavne og omtale i de gamle landskabslove.

Dette dateringsarbejde er siden blevet fortsat, og udbygningen af den pollenanalytiske metode har medført, at slige dateringer nu kan gøres betydeligt nøjagtigere; men det er Knud Jessen, der har lagt det fundament, på hvilket der bygges videre.

Efter at Knud Jessen i sin disputats havde skabt klarhed over den sen- og postglaciale vegetationshistorie i Danmark, gik han i lag med de interglaciale moser. Det var hans forgænger i embedet, N. Hartz, der havde gjort pionerarbejdet og i Jylland fundet moser fra flere fortkellige interglacialtider. Hartz var ligesom Knud Jessen en fremragende kender af plantedele og havde be-

stemt ca. 120 forskellige karplanter. Men pollenanalysen var endnu ikke taget i brug på det tidspunkt (1909), det skete først efter at v. Post i 1916 havde fremlagt resultaterne af sine pollenanalytiske studier.

Sammen med statsgeolog V. Milthers, der som kvartærgeolog tog sig af istidsaflejringer, gik Knud Jessen i gang med atter at undersøge de kendte lokaliteter. Der blev foretaget mere detaljerede opmålinger og indsamlet prøver både til plantebestemmelse og pollenanalyse. Kendskabet til interglaciale lokaliteter blev øget fra 9 til 30, og arbejdet blev udvidet til også at omfatte det nordvestlige Tyskland.

Undersøgelserne resulterede i værket: »Interglacial Freshwater Deposits in Jütland and Northwest Germany« (1928, ca. 400 sider og 40 plancher). Planter bestemt til art kunne forhøjes med ca. 70, og på grundlag af pollenanalyserne kunne der gives et detaljeret billede af skovudviklingen – gennem hele den sidste interglaciale tid.

En inddeling af de skovhistoriske stadier i zoner kunne vises at have gyldighed for alle de undersøgte moser.

Efter fremkomsten af de interglaciale studier stod det klart, at Knud Jessen var en af Europas førende vegetationshistorikere. Hans navn blev kendt, og i marts 1934 blev han indbudt til at lede et forskningsprogram, der havde til formål at få klarhed over Irlands vegetationshistorie. Bag indbydelsen stod en komité, der blandt sine medlemmer talte fremtrædende irske geologer, botanikere, zoologer og arkæologer.

Det var en stor og vanskelig pioneropgave, der skulle løses; men opgaven fristede Knud Jessen. Fra gammel tid er Irland kendt som et særpræget plantegeografisk område, indeholdende såvel amerikanske som sydøsteuropæiske floraelementer. Dertil kom den spændende kombination af mosegeologi, vegetationshistorie og arkæologi.

I sommeren 1934 var han 2 måneder i Irland, og allerede samme efterår publicerede han en redegørelse for sommerens undersøgelser og fastlagde et program for undersøgelserne i 5 punkter: 1) Undersøgelse af de sen-glaciale aflejringer i forskellige områder af Irland med henblik på, dels at kunne genfinde den fra Danmark kendte, kortvarige, varme klimaperiode, Allerød-

tiden, dels for at kunne fremskaffe oplysninger om, hvor det sydøsteuropæiske floraelement evt. kunne have overlevet den sidste istid. 2) Gennem mosefundne oldsager skulle det forsøges at knytte vegetationshistorien til de arkæologiske perioder, specielt bronze- og jernalders relation til højmosernes vekslende lag, der indicerer henholdsvis tørre og fugtige perioder. 3) Monografiske studier af typiske moser i Irland skulle gøre det muligt at få klarhed over de dér forekommende moseformer og deres afhængighed af terræn, næringsforhold og klima. 4) Undersøgelse af de forskellige træers højdegrænser i de irske bjerge under og efter istiden. 5) Undersøgelse af den vegetationshistoriske forekomst af planter hørende til de sydøsteuropæiske og amerikanske floraelementer.

Hvem ville i dag turde gå i lag med et forskningsprogram af den størrelsesorden? Endsige, hvem ville være i stand til at gennemføre det? Knud Jessen var 50 år, da han begyndte, og da den sidste afhandling forelå var han 75. – Han både turde og kunne!

Da han gik i gang med markarbejdet, var han en moden forsker, der vidste, hvor han skulle sætte ind. Han beherskede den datidige viden om mosegeologi og kunne på stedet bestemme de fleste planterester, og dertil kom, at han havde den fysiske styrke og seje udholdenhed, der skulle til for at gennemføre det meget krævende indsamlingsarbejde i vildsomme moser på øde lokaliteter, indenfor et tidsrum af kun 4 måneder, hjulpet af to assistenter. – Dette var kreditsiden, men der var også en debetside.

I 1931 var Knud Jessen blevet professor i botanik, med en stor undervisningsbyrde og meget administrativt arbejde som direktør for Botanisk Have og Botanisk Museum. I 1937 blev han medlem af Carlsbergfondets direktion, og fra mange sider blev der lagt beslag på hans store arbejdskraft. Derfor måtte bearbejdelsen af materialet trække ud – 25 år, inden opgaven var løst.

I 1938 udgav han den første afhandling sammen med ireren Farrington. Det var en specialundersøgelse af de sen-glaciale aflejringer i mosen Ballybetagh, kendt for de mange fund af den nu uddøde irske kæmpehjort. Det var netop ud fra ønsket om at få dateret forekomsten af dette mærkelige dyr, at mosen var blevet valgt. Det lykkedes Knud Jessen i aflejringerne at påvise en forbigående mildning i sen-glacialtiden svarende til Allerødperioden, og vise, at resterne af kæmpehjorten netop hørte hjemme i denne periode. Desuden fandtes en række plantearter: *Arenaria*

ciliata, *Oxyria digyna*, *Thalictrum alpinum* m. fl., som nu ikke mere forekommer i denne lavtliggende egn, men kun findes på de højeste bjerge i Vest- og Nordirland.

Efter 15 års forløb, i 1949, kom hovedværket: »Studies in Quaternary Deposits and Flora-History of Ireland« (ca. 200 sider). 49 moser fra alle egne af Irland er blevet undersøgt. For hver enkelt mose gøres der rede for lagene og tilgrønningshistorien og på grundlag af pollenanalyser og bestemmelige planterester for vegetationshistorien.

På grundlag af dette omfattende materiale blev det muligt at give en oversigt over de i moserne forekommende jordarter, både de vandaflejrede og de egentlige tørvearter, samt en inddeling af moserne og deres geografiske udbredelse. Det store antal pollen-diagrammer gjorde det muligt at gennemføre en inddeling af sen- og postglaciale tiden i Irland i et antal vegetationsperioder eller pollenzoner, der afspejler vegetationshistorien. Disse perioder korreleres atter med klima, havstand og arkæologiske perioder og sættes i relation til den skovudvikling, der samtidig fandt sted i andre egne af Nordvesteuropa.

Der gøres omhyggeligt rede for de mange ofte vanskelige bestemmelser af planterester og pollen (ialt er bestemt ca. 200 arter) under henvisning til økologiske krav og geografisk udbredelse. Dette er det sikre grundlag for beskrivelsen af vegetationshistorien, herunder skovens historie i Irland. Til slut i afhandlingen bliver spørgsmålet om, hvorvidt floraen eller dele af den har overlevet den sidste istid, taget op til drøftelse. Konklusionen bliver, at det er sandsynligt, at visse grupper har overlevet, nemlig: De arktisk-alpine grupper og endvidere visse lyskrævende planter, der er thermoindifferent og omfatter de sydøsteuropæiske og amerikanske floraelementer. Derimod må skovtræerne og floraen iøvrigt være indvandret efter sidste istid. Det var dog et savn, at man stadig manglede et grundigt kendskab til floraen i de irske interglaciale aflejringer.

Samme år som den omtalte afhandling udkom, fik Knud Jessen lejlighed til at foretage undersøgelser af en planteførende aflejring nær Gort, hvorfra G. H. Kinahan i 1865 havde publiceret en række plantefund, som han anså for at være af interglacial alder. Lokaltiteten og afhandlingerne var blevet glemt, men i 1935 gen fandt Knud Jessens gamle medarbejder, Farrington, lokaliteten.

På grundlag af et i 1949 indsamlet materiale og i samarbejde med den langt yngre, dygtige pollenanalytiker Svend Th. Andersen fremkom i 1959 afhandlingen: »The Interglacial Deposit Near Gort Co. Galway, Ireland«. Aflejringen viste sig at høre hjemme i den næstsidste interglaciertid (Holstein Interglaciertiden), og det var muligt at bestemme over 100 Taxa, af hvilke 19 arter ikke mere forekommer i Irland. Aflejringen kan inddeles i 6 vegetationsperioder, og der gives indgående beskrivelser af de plantesamfund, der har afløst hinanden nær mosen. På dette grundlag kan en lang række slutninger drages, bl. a. at Ædelgran, Gran og Bøg den gang var mere almindelig udbredt i Irland end nu, at syd- og østeuropæiske planter som *Buxbom*, *Rhododendron ponticum* og *Lysimachia punctata* dengang forekom, at der havde været en rig udbredelse af et euceanisk floraelement omfattende bl. a. *Erica ciliaris*, *E. scoparia* og *Hyoconium flagelare* såvelsom af amerikanske floraelementer f. eks. *Eriocaulon*.

Sammenfattende blev hovedresultatet af undersøgelsen, at den underbyggede og uddybede den opfattelse, at Europa i slutningen af tertiærtiden havde en meget artsrig flora fælles med Amerika, men de gentagne nedisninger i Europa udryddede stadig flere arter. Hvad der nu forekommer i Irland af amerikanske og sydøsteuropæiske planter vokser på spredt liggende lokaliteter – såkaldte reliktføremster.

Det var det grundige kendskab til planterne, deres systematik, geografiske udbredelse, livskrav, anvendelse i medicin og kult, der var basis for Knud Jessens alsidige forskning.

Før han tiltrådte sin stilling på »Danmarks Geologiske Undersøgelse« i 1914, havde han – som tidligere nævnt – ydet væsentlige bidrag til værket: »The Structure and Biology of Arctic Flowering Plants«. Det drejer sig om behandlingen af de to store plantefamilier »*Ranunculaceae*« og »*Rosaceae*«, hvori der for hver enkelt art bliver gjort rede for morfologi, biologi, økologi og geografisk udbredelse. De både kortfattede og udtømmende beskrivelser kom til at stå som mønstre for de efterfølgende bidrag.

Gennem en årrække havde man på initiativ af en komité (stiftet 1904), hvori C. H. Ostenfeld var den drivende kraft, indsamlet oplysninger om de danske planters geografiske forekomst. I 1912 blev Knud Jessen sekretær og i 1927 medlem af komiteen,

og i 1926 udgav han en sammenfattende oversigt over karplanternes udbredelse i Danmark. Derefter var det hensigten, at udbredelsen af de enkelte arter indenfor plantefamilierne skulle skildres i en række monografier. Knud Jessen skrev de to første bind: »*Papilionaceae*« (1931) og »*Liliflorae*« (1935) og lagde dermed grunden til dette store, endnu ikke afsluttede værk.

Også på anden måde bidrog Knud Jessen til udbygning og skærpelse af det botaniske værktøj. Sammen med K. Wiinstedt medvirkede han til en forbedret udgave af Raunkjær: »Dansk Ekskursions-Flora« (1934), og i samarbejde med K. Gram blev »Nøgle til at bestemme de i Danmark vildtvoksende og hyppigst forvildede, løvfældende Løvtræer og Buske i Vintertilstand« publiceret i 1936. Senere (1955) udgav han en nyttig nøgle til bestemmelse af vandaksarternes (*Potamogeton*) frugter.

I Horsens fjord ligger en lille ø, Vorsø. I 1928 blev den indkøbt med henblik på at kunne blive et fristed for planter og dyr. Området, der for en stor del var dyrket, skulle overlades helt til sig selv, og samspillet mellem dyr og planter måtte ikke ændres gennem menneskelige indgreb. Det var zoologen, den fremragende knoglebestemmer Herluf Winge, der gennem en større testamentarisk gave havde gjort købet muligt, og det var hans udtrykkelige ønske, at naturen selv skulle råde. Herved fremkom en enestående chance til at studere, hvorledes agerland springer i skov, og følge denne proces år for år. Knud Jessen deltog i det planlæggende arbejde, og efter at K. Wiinstedt havde udgivet en beretning om de første års resultater (1929–1938), fortsatte Knud Jessen arbejdet. I sine ferier tog han til Vorsø, og utvivlsomt har denne kombination af fritid og botanisk virke i naturen tiltalt ham overmåde. Gennem ca. 30 år blev det ham forundt at følge vegetationens ændringer på den lille ø, og på Selskabets møde den 23. februar 1968 kunne han – 84 år gammel – give en samlet fremstilling af de mange års arbejde.

Det var sidste gang Knud Jessen forelagde resultatet af et forskningsarbejde. Alle de store opgaver han havde begyndt, var nu blevet gennemført. Han havde gjort rent bord. En rig og frodig forskergering af usædvanligt format var slut.

Ikke blot som lærer ved Københavns universitet, men også som direktør i Carlsbergfondet, fik Knud Jessen lejlighed til gen-

nem en menneskealder at præge den naturhistoriske forskning. Hans alsidighed og sans for det væsentlige gjorde det muligt for ham at udvælge og støtte en række sunde forskningsopgaver. Det er med den største taknemmelighed, at mange vil mindes denne side af hans virksomhed.

Et livsværk af så stort et omfang og en sådan alsidighed som Knud Jessens kræver som forklaring ikke blot fysisk sundhed, energi og udholdenhed, men forudsætter formentlig en særlig åndstype. Jeg tror, man muligvis kan finde forklaringen i to forudsætninger.

Han var en skarp iagttager og havde en usædvanlig god hukommelse. Han var belæst og havde et omfattende litteraturkendskab til sine fag. Han kendte planterne til de mindste detaljer, så han ofte kunne bestemme selv små fragmenter på stedet. Det var det ene forhold. Dernæst var han ikke nogen dialektisk natur. Han fortabte sig ikke i overvejelser. Han gik direkte til opgaverne, vel vidende hvor han ville sætte ind, og når materialet var tilvejebragt, blev det vurderet i relation til tidligere undersøgelser, og stadig blev erkendelsens grænser udvidet.

Var man sammen med Knud Jessen, kunne man få del i hans omfattende viden; han fortalte gerne og var en god fortæller af anekdoter, der var præget af hans skarpe iagttagelsesevne og fyldt med lune og humor – de var aldrig ondsksfulde. Men han diskuterede ikke problemer til den lyse morgen. Som menneske var han venlig og hjælpsom, frodig og smittende munter. En karakteristisk blufærdighed og skyhed hørte med til hans væsen, og gennem livet bevarede han en særegen værdighed, en sjælens adel.

Knud Jessen var høj og stærkt bygget, med markerede træk. Han lyste op, hvor han kom, elskværdig og munter, med sit krøllede, rødgyldne hår. Hans hænder var store og sprukne, men ingen kunne som han tage uendelig varsomt på en lille, bitte plantedel så skrøbelig, at enhver anden ville få den tværet ud mellem fingrene.

Det tog tid, inden han kom igang. Han blev først som 21-årig student fra et kursus. Men i arv havde han fået rige evner. Han voksede op i et sundt og frodigt, åndeligt miljø, og som barn og ung lærte han hjemme på gården at bestille noget. Da han først

var kommet til universitetet og fik begyndt det botaniske studium, kom der fart i hans vækst, og både som ung, midaldrende og gammel skrev han værker af blivende værdi. Hans ungdoms så tilsyneladende forskellige interesseområder: Botanik, plantegeografi, vegetationshistorie, mosegeologi, kvartærgeologi, arkæologi og historie voksede, efterhånden som han ældedes, sammen til en alsidig forståelse af kvartærtidens skiftende perioder i Nordvesteuropa. Gennem sin mangesidige forskning åbnede han store nye områder for fremtidige, mere intensive undersøgelser – nyt land, hvor medarbejdere og arvtagere var hjerteligt velkomne. Som lærer var han gavmild, og for mange forskere har Knud Jessens faglige hjælp og vejledning, og ikke mindst hans menneskelige støtte og opmuntring, været af afgørende betydning. Spredt ud over de forskningsområder, han beskæftigede sig med, har han som vejvisere rejst uforgængelige varder i form af velordnet, samvittighedsfuldt indsamlet materiale og sikre plantebestemmelser.

Det var pionerer som danskerne Dau, Japetus Steenstrup og Hartz, nordmanden Blyth og svenskerne Sernander, Gunnar Andersson og von Post, der hver på sin måde satte forskningen inden for mosegeologien og vegetationshistorien i gang. Knud Jessen har formentlig mere end nogen anden udbygget og befæstet denne forskning og skabt det sunde grundlag for fremtidigt arbejde. Han havde den glæde at se en yngre generation tage problemerne op, og han gav den sin helhjertede støtte.

I 1928 anbefalede Bøggild, Lindhard, Kolderup Rosenvinge, Ostenfeld og Raunkiær Knud Jessen's optagelse i Selskabet med følgende ord:

»Som Helhed maa Jessen betegnes som en særdeles paalidelig, grundig og dygtig Videnskabsmand, der er gennemtrængt af en glødende Iver for sine Studier, som han gennemfører med aldrig svigtende Arbejdsevne. Det synes, at Danmark, ved hans Virksomhed skal komme til at indtage den Førerstilling paa Moseforskningens Omraade, som vi havde ved Steenstrup's epokegørende Arbejde, medens vi siden er blevet i høj Grad distanceret af Nabolandene«. – De vise fædre havde i sandhed ret. Deres profetiske ord blev ikke gjort til skamme!

Æret være Knud Jessens minde!